

Per un riu segur

Milers de persones es van manifestar a Fraga el passat dia 6 per a reclamar un riu Cinca net i segur

5a Mostra de Teatre

Les poblacions de la Llitera han reunit aquest desembre a grups de l'antiga Corona d'Aragó

Associació Matraniya

Un grup de jóvens del Matarranya i del Mesquí s'han unit per a defensar la seua llengua i fer actes culturals

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

1,80 €

Any 4 • núm. 32 • La Franja, desembre de 2003

Andorra, un miratge?

DEPARTAMENT DE TURISME D'ANDORRA

Una nova passa endavant

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associació@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Mário Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

C. Alcover, D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carré-gallo, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J.A. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larré-gola, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Messeguer, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, J. Motis, A. Orús, J. Pallarol, J. Puche, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, X. Sebastià, J.L. Seira, A. Serés, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, G. Xacon.

CORREU ELECTRÒNIC:

temps@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Quan el companys dels Consells Locals de la Franja van crear aquesta associació, ho van fer amb una visió ampla de la Franja, que les altres associacions mai han tingut. Per unes raons o altres, el nostre camp d'acció sempre ha estat la comarca. Els companys de l'Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA) sempre han tingut una visió forta de la seua comarca i les Jornades anuals es distribueixen per tot el territori. Als companys de l'IEBC-IEA sempre els ha faltat fins i tot la visió de comarca, limitant la seua acció a Fraga i, esporàdicament, mantenint relacions, fluïxes amb el que haurien de ser, amb altres viles. Poca cosa o res, amb Torrent i Vilella. El jovent del CERI ha nascut amb un fortíssim sentit de comarca, de l'antic territori de la Ribagorça, traspasant valentament la línia dels territoris fronterers amb Catalunya. Els Companys dels Consells Locals sempre van tenir visió de tota la Franja –només cal pensar en els **Premis Desperta Ferro!**– i es va pactar al seu temps, que les altres associacions, quedaven compreses dins del seu marc d'actuació. Els Consells representaven a nivell de Franja i fora d'ella, totes les altres associacions, que respectaven la seua espenta i els acceptaven com a representants comuns i com associació líder. Els Consells Locals comprenien la Ribagorça i la Llitera.

Tot i limitar l'acció a la comarca, les associacions sempre han enyorat i desitjat una superestructura que els donés més cohesió. No ho han sabut fer. Possiblement per temor a no saber mantenir un nivell d'organització que requeria

dedicació i sostenibilitat. Per circumstàncies que no vénen al cas, sempre hi ha hagut alguna comarca en situació delicada. Quan els Consells Locals i l'Institut d'Estudis Fragatins funcionaven, no existia l'ASCUMA. Quan l'ASCUMA es va enfortir, els Consells Locals van entrar en crisi, arrossegant la Llitera i la Ribagorça. Tot i això, sempre van enyorar una única organització. Fets com l'edició de la col·lecció les Cadolles, el nou ressorgiment dels Premis Desperta Ferro!, el naixement de *Temps de Franja*, o l'espenta de les quatre associacions actuals han fet que, el passat dia 8 de novembre, a Fraga, les quatre associacions hagen pres la decisió de crear aquesta Institució, amb tot per decidir, però que inclouria una presidència sostenible –president i els respectius caps de les associacions–, el treball de totes les associacions, treball de molts anys, sòlid i ben quantificable, o els esmentats Premis, *Temps de Franja*, les Cadolles i altres activitats que s'hi inclouran a mesura que anem desenvolupant el projecte.

Aquesta Institució tindria com a marc la Franja d'Aragó i tindria com a imatge el treball que des de fa temps desenvolupen l'Obra Cultural Balear, Acció Cultural del País Valencià i Òmnium Cultural, entitats que serien referents per a nosaltres.

Seguirem actuant dins de cada comarca, com sempre, però ara, al segle XXI, tindrem una visió i una estratègia a nivell de Franja, d'Aragó, de Països Catalans. Fa vint anys que tocava. En aquesta tasca, en aquesta empresa, hi sou tots convidats.

ESTISORES

Miguel Estaña

s u m a r i

salutació del director

A les pàgines del Matarranya d'aquest número parlem del naixement d'una nova Associació de Jòvens (Matraniya), que vol treballar i lluitar per la seua identitat, la seua llengua i les seues arrels culturals. No és només una bona notícia, sino l'esperança palpable de que altres generacions de la Franja estan agafant la

torxa de la recuperació de la diversitat en aquests temps uniformistes que ens envaeixen. Els premis «6 de novembre», amb el suport unificat de totes les organitzacions culturals que recolcen aquesta revista, també troben sempre gent a qui reconèixer el seu treball per la nostra cultura.

«Fer normal a les institucions el que sempre ha estat normal als carrers» és, segons Marcel·lí Iglésias, un dels objectius del projecte de Llei de Llengües «que se sometrà a debat a les Corts l'any 2004». També ens va dir, en una llarga entrevista a Esteve Betrià i a mi, que eixirà més àmplia el més que ve, que el nou Projecte es basarà en el dictamen redactat a les Corts l'any 1997.

Notícies esperançadores que esperem de tot cor que no acaben en desencís.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

6

El Baix Cinca

10

Entrevista

Josep Maria Ràfales, director de la
Televisió de Nonasp

12

La Llitera i la Ribagorça

14

Tema del mes:

Andorra: un miratge?

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió

Alguns aspectes sobre la situació
del riu Cinca a Fraga (II)

Escriptors franjolins

En referència a l'entrevista a Josep A. Chauvell publicada al número 30 de la nostra revista, i en concret a la seua opinió sobre quins s'han de considerar escriptors de la Franja i quins no, voldria fer alguns comentaris.

Chauvell ens posa com exemple a Jesús Moncada, del qual ens diu que no és escriptor de la Franja perquè no hi viu.

Per tant, si el mateix Chauvell i segons la seua teoria, demà se'n va a viure a Osca (és un dir), al minut deixa de ser escriptor de la Franja i passa a ser escriptor aragonès, ja que viuria allí?. Vol dir això?

Jesús Moncada, ara no hi viu a Mequinensa, tothom sap que viu a Barcelona, però passa tot l'estiu a la vila on va nàixer i dels records i experiències pròpies del temps passat al seu poble i els contactes actuals que té amb la seua gent, és d'on li sorgeix el material per a la seua inspiració literària. Això no són arguments suficients per a ser considerat escriptor de la Franja?

Jo crec, i és una opinió en la què puc estar equivocat, que es pot ser escriptor català, aragonès, de Barcelona, o Igualada i al mateix temps també ser escriptor de la Franja. Un escriptor que ha nascut a la Franja, però no hi viu, si utilitza llocs i lèxic propis de la Franja a les seues obres per força s'hauria de considerar escriptor de la Franja. Si aquesta teoria és certa, no sols Jesús Moncada, sinó també Hèctor Moret, Josep Galan i molts d'altres, que no viuen actualment a la Franja, s'haurien de considerar, sempre i quant ells mateixos no hi tinguin res en contra, escriptors de la Franja amb tots els drets.

Canvis als Casals Jaume I

A l'editorial del número 31 de *Temps de Franja* s'anunciava que el 27 d'octubre Acció Cultural del País Valencià (ACPV) havia rescindit el contracte de Guillem Chacon que, en conseqüència, ha deixat de fer de coordinador dels Casals Jaume I. Aquest és el canvi, sens dubte important, a què es referia l'esmentat editorial. A partir d'aquí, un parell de precisions: una, que els Casals Jaume I continuen treballant a la Franja de Ponent des de la realitat acceptada que, ara per ara, hi funcionem el Casal de Fraga i el de Castellonroi i que la resta de Casals —els quals per desgràcia o havien deixat de funcionar o només havien funcionat virtualment— deixen l'estela d'ACPV. Que quede clar, tanmateix, que ACPV continua la seua feina impulsora dels Casals Jaume I a la Franja i que ho fa amb la mateixa il·lusió i convicció de sempre.

Quant a la preocupació manifestada per l'editorial, la compartim en tant que no és bo que es produïsquen baixes o reduccions d'efectius per afrontar la feina comuna de totes les associacions, que és la de treballar per la dignificació de la llengua i la cultura catalanes de les comarques de la Franja, això sí, sense cap retallada mental ni censura prèvies. En aquest sentit entenem allò de la unitat i el terreny que calciguem.

Junta del Casal Jaume I de Fraga

A. Coso
Barcelona

Naix l'Associació juvenil Matraniya «Volem unir als jòvens de la nostra comarca per a ser protagonistes del nostre futur»

■ José Vilalta Vives

L'ESMOLET

Paradoxes

Aquesta història comença una vespra de Nadal de l'any 83. Tenia uns dies de permís –aleshores encara existia «la mili»– i ho aprofitava per ajudar a mon pare a la ganiveteria. Eren més de les vuit i, com que no tenia res comprat, vaig allargar-me fins una botiga de llibres i regals que hi havia allà mateix.

Ve't aquí que vaig fixar-me en un petit llibre, gairebé invisible en l'atapeïment de la prestatgeria. *Refranyer del Matarranya*. Miquel Blanc, s'hi llegia. No m'ho podia creure: una obra sobre la nostra comarca i escrit en català! Imagineu-me enmig de l'hivern humit de Barcelona, el cor glaçat per dotze mesos de caserna madrilenya, fullejant amb emoció aquella troballa.

Ara, justament vint anys més tard, em trobo escrivint la meua primera columna en una revista íntegrament en català feta des de i per a tota la Franja. I per reblar el clau, agafant el relleu d'en Miquel Blanc, esdevingut amic i company en els afers aquests de la llengua.

Aquell any 83 se m'apareix remot i llunyà, tantes coses com han canviat. L'obrador d'esmolat ja no existeix, la «mili» ha passat a millor vida... Tanmateix hi ha coses que no han variat. Rellegeixo el pròleg del *Refranyer* i veig que vint anys més tard, en el tema de la llengua catalana a l'Aragó tot segueix allà on era. És paradoxal que hagi estat més fàcil suprimir el servei militar sense esvalotar ningú, que fer una llei –ni que fos modesteta– que reconegui el nostre fet cultural. Hi ha algú que m'ho pugue explicar?

Carles Terès

Visita als escenaris de la batalla de l'Ebre a Gandesa

L'Associació de Jòvens del Matarranya va començar a caminar a partir de la il·lusió de voler crear un punt de trobada de la gent jove dels pobles de parla catalana del Matarranya, del Baix Matarranya i del Mesquí, amb les ganes de defensar la nostra cultura i la nostra llengua i potenciar l'activitat cultural dels pobles de la zona, tant propers, i alhora tant allunyats.

Matraniya busca la unió dels jòvens d'estos pobles, la unió mitjançant l'intercanvi de les diferents manifestacions culturals existents a la zona, creant alternatives d'oci cultural: alternatives reals a l'oci massificat i rutinari de la zona. També volem ser un instrument per a defensar els interessos dels jòvens de la zona, sempre utilitzant la crítica i el diàleg, volem «fer comarca». Igualment, fomentar el coneixement i el

respecte de la nostra història i del medi ambient. Tot això sobre dos eixos principals, la defensa de la nostra llengua com he dit abans i la defensa de l'existència dels nostres pobles, no volem que la gent jove haigues de marxar i el nostre futur desaparegui. Volem que a la nostra comarca sigues una bona opció el retorn de tants i tants emigrants.

Després de varies reunions dedicades als primers contactes, es va organitzar una excursió als principals escenaris de la Batalla de l'Ebre, amb dos objectius ben clars. En primer lloc conèixer de la mà d'un especialista en el tema, com és en Jaume Escuder de Gandesa, una realitat que ens va tocar de molt a prop, vam poder visitar els principals escenaris (trinxeres, refugis...) i sobretot saber les causes, el desenvolupament i les conseqüències

d'aquella important batalla. El segon objectiu era poder reunir a tota la gent que en un primer moment estiguere interessada en participar de la nostra associació en un ambient més distès i no tant seriós com pot ser l'ambient d'una reunió formal. Allí es van repartir els objectius de l'associació, que també es poden trobar al nostre web (<http://www.matarranya.tk>).

L'acte proper més significatiu és un concert a La Barraca de Queretes el dia 7 de desembre, on participaran grups de la comarca, per a presentar l'Associació. També s'ha pensat en organitzar una festa de cap d'any, degut a la importància que té aquesta data pel fet de veure si som capaços de crear una verdadera alternativa a l'oci imposat des de fora i a l'oci consumista, que fa sorollar greument la nostra economia (i la d'alguns dels nostres pares). Però tot això dependrà de l'acceptació de les nostres propostes entre els jòvens de la comarca. Com podeu veure les ganes de fer coses noves a la comarca són moltes i esperem que això sigues acceptat, tant per organismes oficials com per altres associacions de la zona, per a treballar junts en els aspectes que faiguen falta.

Estem en marxa!

Inaugurat un Casal a Lledó d'Algars

■ Redacció

Aquest 30 de novembre s'ha inaugurat el Casal de Lledó d'Algars, la vila veïna d'Arenys de Lledó i Horta de Sant Joan que en anys anteriors ja havia acollit actes de la Xarxa de Casals de la Franja de Ponent com el Correl·lengua o les Colònies d'Estiu dels Països Catalans.

L'acte, el darrer del cap de setmana de lliurament dels Premis Jaume I de la Franja de Ponent ha consistit en la inauguració de les primeres exposicions del Casal i un concert de la Coral de Beseit, que ha interpretat temes del Renaixement i de la comarca del Matarranya.

Fora eufemismes

Fa pocs dies vaig llegir a *La Comarca* que el ple de la Comarca del Baix Aragó va acordar que els consellers puguen intervenir a les sessions en les llengües dels seus pobles. L'acord és un avanç sobre la situació anterior. Això no ho discutiré. Però, desgraciadament, a l'acord plenari no es fa constatar que les llengües en les quals es pot intervenir al Consell Comarcal són el castellà i el català. Segons el president de la Comarca del Baix Aragó, Víctor Angosto, de Bellmunt, no correspon al ple pronunciar-se sobre la identitat de les llengües que es parlen al Baix Aragó. Però aquesta indefinició, pel que pareix vist des de fora, només afecta a una de les dos llengües, el català. La maleïda paraula tabú segueix amagant-se com si fóra la prova del pecat original dels catalanoparlants aragonesos: parlen la mateixa llengua que a la comunitat veïna, Catalunya, i són, al mateix temps, tan aragonesos com el que més. Una complexitat, pel que es veu, difícil d'encaixar a les mentalitats massa estretes dels nostres governants.

No cal demanar heroisme a ningú. Si als governants aragonesos els resulta políticament incorrecte reconèixer que a una part d'Aragó es parla català sempre poden optar per allò de «dialectes del català». I no diran cap mentida, per que són dialectes del català. Igual que a l'Aragó castellanoparlant es parlen «dialectes del castellà». Però si volen deixar-se d'eufemismes: els consellers del Baix Aragó podran intervenir als plens amb qualsevol de les llengües de la comarca: castellà i català. Així, clar i català.

Lluís Rajadell

Aigua, aire, terra, home

■ Antoni Roca

Un dia l'hi vaig dir a un conegut del meu poble, que, a l'abocador de runes s'estaven carregant un pi preciós i de molts anys, la resposta va ser: «d'arbres n'hi ha molts».

Al poc de les riuades del Matarranya l'any 2000, un dia vaig anar a Vall-de-roures i en arribar al pont de pedra vaig trobar a faltar quelcom: eren els xops esplendorosos de la vora del riu que algú havia fet tallar. A la pregunta de: per què?, la resposta fou: «perquè feien nosa al pas de l'aigua». Seguint aquest argument segurament caldria enderrocar el pont de pedra ja que, aquest si que fa de tap quant s'omple de brossa.

A camins, per fer «millores» a una carretera es carreguen oliveres de cents d'anys, sense estudiar altres alternatives, tal com diu en José Miguel Gràcia de la Codonyera al seu llibre *Davall d'una Olivera*. «...No ha pogut la gelera, en nit obscura, amb la teua plenitud de cinc-cents anys. I avui la carretera, en primavera, t'ha matat.» Al tallar les oliveres ja s'han carregat el paisatge.

El 4 de maig d'enguany des de casa estant em va arribar un soroll molt agressiu. Quan m'aboco a la finestra veig amb sorpresa que, per la carretera i la pileta en direcció a la Vall del Molí, passen motos de dos i quatre rodes tot enfilant els camins del terme en direcció al Mas dels Frares i baixant per les Defesses. Vaig pensar que serien quatre sonats dels que es diverteixen cremant benzina i fent soroll, però no: resulta que es una cursa organitzada que es diu «TransMatarranya».

En aquesta cursa, a part de les entitats que l'organitzen, totes lligades al món del motor com és lògic, també hi col·labora el Govern d'Aragó, la Diputació de Terol i la Comarca del Matarranya.

A una revista que han publicat els organitzadors de la cursa, es diu: «Pasear por la comarca del Matarraña es descubrir paisajes y entornos naturales que reavivan los sentidos. Fuentes, montañas, valles, caminos, senderos ocultos... el Matarraña es naturaleza en estado puro... La fuerza de la comarca del Matarraña emerge de sus fuentes, de sus ríos, de los caminos que comunican las pequeñas villas y poblaciones, de sus montañas y montes e incluso de su propio nombre, rotundo y sonoro. Recorrer el Matarraña es un auténtico bálsamo para los sentidos». Boniques paraules, però males les intencions i pitjors les conseqüències, si seguim així.

Jo no sé si es feia amb tots els permisos, si calia i si s'havia fet un estudi d'impacte ambiental, tot i tenint en compte que estem a la primavera i que és període de cria i d'incubació dels animalets, i que el pas de tantes motos malmeten els camins i contaminen l'aire amb els tubs d'escapament.

Segurament els meus plantejaments no seran populars, sovint la gent es pensa que vas contra els seus interessos. És des de l'estima a la terra en general i a la meua en particular, el que em preocupa, i penso que ens hauria de preocupar a tots, quina herència deixarem als nostres néts.

No me'n puc estar de transcriure unes paraules escrites per l'extraordinari poeta matarrayenc Desideri Lombarte al poema *Lo testament dels vells*. «—D' on allargue la vista de cara per avall, a la punta més alta, si mireu per amunt, tos deixem per herència i usdefruit. —Tos deixem esta terra i tot lo que comporte; lo que ve de davall, aigua de fonts i rius i lo que té damunt, lo cel i el sol. —Tota fiera salvatge i feréstec

Riuada de l'any 2000 al Matarranya

animal, tots los pins i carrasques, cingles i roquisalls, ombries i barrancs i moles planes.— Tot això serà vostre, vostre i dels vostres fills i dels fills d'ells, només que ho conreeu tal com natures avui tot ho donem.»

I ja per acabar vull recordar el que va escriure el Gran Cabdill indi Seattle al president dels EEUU l'any 1855, com a resposta a la demanda que els feien per comprar les seues terres. «—Heu d'ensenyar als vostres fills que el sòl que tenen sota els peus conté les cendres dels nostres avantpassats. Per tal que respectin la terra, expliqueu-los que la terra conté les ànimes dels nostres avantpassats. Ensenyeu als vostres fills allò que nosaltres ensenyem als nostres: que la terra es la nostra mare. Allò que esdevé a la terra, esdevé, també, als fills de la terra. Quant els homes escupen a la terra s'escupen a ells mateixos.»

Com diu en Mário Sasot: «Ara els franjolins comencen a preocupar-se per altres temes com el medi ambient o la política internacional».

Hem de tenir clar que res ens ha de ser aliè. Que a tot podem aplicar l'aforisme de «l'efecte papallona».

Fraga reclama un riu Cinca segur

Unes tres mil persones es manifesten a la capital fragatina.

Demanen a la CHE que condicione el riu

■ Jaume Casas

Manifestació a Fraga Per un riu segur

Fraga va eixir el 8 de novembre al carrer per reclamar un riu Cinca clarit i segur. Eix era el lema d'una manifestació convocada per la Plataforma Ciutadana, que va reunir unes tres mil persones. La manifestació va acabar amb la lectura d'un manifest en què es reclama i s'exigeix a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre la devolució d'un riu Cinca segur i amic, sense cap més ajornament. Aquesta primera mobilització ciutadana es convoca a Fraga, després que les gestions de l'Ajuntament davant la CHE hagen resultat inútils. Les veus de la Rondalla de la Peña Fragatina resumien el sentiment de tots aquells que van respondre a la convocatòria i a qui no se'ls escapava que les graves i la vegetació que han vingut acumulant-se els darrers anys a l'interior de la llera, sense que s'hi haja realitzat cap mena de labor d'esclariment des de fa gairebé vint anys, han minvat considerablement la capacitat del Cinca al seu pas per Fraga, incrementant-ne el risc d'inundacions per riuedes.

La manifestació va començar a les quatre de la tarda a la plaça de l'estació dels autobusos. Allí s'hi va iniciar la marxa

que encapçalava una única pancarta amb el lema «PER UN RIU SEGURO» que duïen els representants de les diverses associacions que s'han integrat a la Plataforma, com comerciants, empresaris, constructors, mestresses de Casa, Peña Fragatina, etc. Una mica més enrera, el batlle de Fraga, Vicent Juan, els portaveus dels tres grups municipals a l'Ajuntament de Fraga, Àngel Sorolla, pel PSOE, José Luis Moret, pel PP, i Joaquín Tejera, pel PAR, el president de la comarca, José Evaristo Cabistañ, i d'altres autoritats que també hi foren presents, com ara el diputat socialista a les Corts d'Aragó, Josep Maria Becana i el diputat provincial i alcalde d'Osso de Cinca, Antonio Romero.

La manifestació va travessar el pont urbà i va descendir al llit del riu, per la zona del Sotet on es va procedir a una tala simbòlica de dos arbres i la rondalla de la Peña Fragatina va interpretar diverses jotes referents al riu i a l'aigua, abans que la periodista fragatina Mònica Farré llegís el manifest de la convocatòria.

En el manifest es recordava el que significa el Cinca per a

la comarca, «el riu és la sang del Baix Cinca, que fa florir els seus fruits» però es remarcava el perillós estat en què es troba, «revestit d'un ropatge que li és estrany... un riu al qual la inoperància de l'home i de les institucions, ha canviat la seua personalitat i amenaça a portar-nos desgràcies perquè ja no pot controlar la seua extraordinària forà, a causa de la miopia i a la incompetència dels poders públics». En conseqüència «els ciutadans del Baix Cinca denunciem – seguïa el manifest – que amb la seguretat no es juga... Prou d'incompetència. Fins quan el perill hi serà bategant?...»

Durant l'hora i mitja que va durar la mobilització, molt comerços i establiments roman-gueren tancats.

L'alcalde de Fraga es va mostrar satisfet de la resposta massiva dels ciutadans alhora que opinava que «la CHE es veuria obligada a respondre prenent-ne mesures de forma immediata, de la mateixa forma que el Govern central hauria d'aprofitar la tramitació dels Pressupostos Generals de l'Estat per tal d'incloure-hi una partida específica destinada a l'esclariment del riu».

Una reivindicació antiga

La reivindicació per un Cinca clarit i segur no és d'ara. El riu s'ha omplert els darrers anys de vegetació, illetes, arbres i arena, de forma que gairebé no hi ha esgambi per al pas de l'aigua, cosa que implica un risc comprovable des dels ponts de Fraga.

El maig de 1999 es va aconseguir firmar un conveni amb la CHE, la DGA i el mateix Ajuntament per tal d'executar

un ambiciós projecte de condicionament del Cinca. L'Ajuntament va redactar i va aprovar el projecte, però l'obra no va arribar a executar-se i tres anys després, la CHE va comunicar que el conveni era caducat.

Posteriorment, el 2001, la Llei del Pla Hidrològic Nacional contempla una sèrie d'obres que el govern està obligat a executar abans de l'any 2008.

Per contra, la CHE comunicava l'adjudicació del projecte de canalització del riu Sosa a Montsó, per al qual no hi havia hagut problemes a l'hora d'aconseguir el finançament necessari, de la mateixa forma que tampoc n'hi havia hagut per al projecte del riu Vero a Barbastre.

Lectura del manifest a càrrec de Mònica Farré

La CHE segueix sense explicar els criteris que ha adoptat per tal de donar llum verda als projectes de Montsó i de Barbastre i per paraitzar els del riu, a Fraga, on tothom coincideix que és el lloc de major risc d'inundació i de danys per a persones i bens.

Caldrà que en pròxims comunicats, la CHE contesti a allò que realment interessa als ciutadans: quan es netejarà el riu, que ara per ara, suposa una amenaça i per què s'executen uns projectes i d'altres, no.

Els comerciants diuen no a la instal·lació de Mercadona a Fraga

■ **Jaume Casas**

Els comerciants de Fraga han dit no, de moment, a la instal·lació d'una gran superfície de l'empresa MERCADONA a l'Avinguda de Madrid d'aquesta vila. El Departament de Comerç de la DGA va demanar als comerciants de Fraga la seua opinió sobre el projecte de MERCADONA d'instal·lar una gran superfície a l'antic pàrquing cobert de l'Hotel Casanova, a l'Avinguda de Madrid. L'as-

sociació de Comerciants de Fraga va convocar una assemblea a la qual hi van assistir 55 comerciants dels quals 28 es van pronunciar en contra, 25 a favor i dos es van abstenir. La Junta de l'Associació es va mostrar favorable a aquesta instal·lació dins del casc urbà, alhora que sectors com el de l'alimentació votaren en contra. A més a més dels comerciants, la DGA també consultarà a l'associació

empresarial intersectorial del Baix Cinca i a l'Associació Local d'Ames de Casa i Consumidors de Fraga, abans de prendre una decisió sobre el projecte.

El cert és que MERCADONA té una clara intenció d'instal·lar-se a Fraga, com ho demostra el fet que lloguessen fa més d'un any la nau de l'Avinguda de Madrid. En cas d'aprovar-se el projecte, seria la quarta gran superfície que opera a Fraga, on ja existeixen un hipermercat SABECO i dos supermercats de les empreses CONSUM i LIDL.

Per altra banda, s'espera que des de finals d'octubre estiguin en marxa els treballs de redacció del Pla Local d'Equipament Comercial de Fraga. El pla l'elaborarà una consultora especialitzada, contractada a l'efecte per la Cambra de Comerç d'Oscà, en virtut del conveni que aquesta institució

ha subscrit amb l'Ajuntament de Fraga i la Diputació General d'Aragó. Recentment, es va constituir la comissió de seguiment, en què també hi són representats, l'Associació de Comerciants, la d'Empresaris i la d'Ames de Casa, Consumidors i Usuaris.

El Pla Local d'Equipament Comercial és un estudi bàsic que analitza la situació actual del comerç en una localitat i les seues necessitats de futur i marca les directrius per a futures actuacions, tant privades com a públiques, amb l'objectiu de comptar amb un comerç modern i competitiu. Els treballs de redacció d'aquest pla tenen un pressupost de 18.000 euros, que seran aportats pel govern aragonès i l'ajuntament de Fraga, en un 70 i 30 per cent, respectivament. En principi, es preveu que els treballs estiguen acabats per la pròxima primavera.

No és suficient

■ **Gilberto Obiols**

Tenim que afavorir nous espais de participació del ciutadà en el transcurs polític, no tan sols cada quatre anys, això no és suficient. La decisió reactiva en les actuacions de la Corporació Local dona una resposta amb un cert retard als problemes, sovint quant aquests ja existeixen; tal resposta, actuació política, té un cost polític elevat degut al temps empleat des de la detecció fins que es troba la solució més adient. Per afavorir la política local proactiva, la que s'avança als conflictes resolvent-los abans d'hora.

En polítiques municipals necessitem permanèixer sensi-

bles a tot allò que succeeix al nostre entorn, allò que ens envolta; per que això no quedi en «paper mullat» cal afavorir mecanismes de participació on el ciutadà sigui un veritable actor, informant sempre que pugui i vulgui de les seves opinions i disconformitats per així detectar el possibles problemes abans d'hora. La ubiqüitat es un do que els Ajuntaments no tenim, ens agradi o no, és així, per aquesta raó necessitem activar els espais que ja existeixen, on el ciutadà participa, o crear-ne de nous per treballar de cara al futur pel bé de tothom.

El Club Natació Fraga quart en el campionat provincial

■ **J.C.**

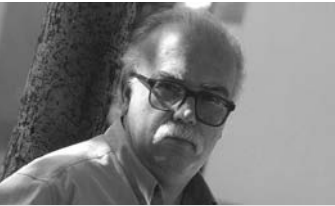
El Club Natació Fraga s'ha classificat en quart lloc per equips del campionat provincial de natació que es va desenvolupar al llarg d'aquest estiu, en tres jornades disputades a les piscines de l'Airon Club de Montsó, Grañén i Ontinar de Salz. El campió provincial d'enguany ha estat el Grupo de Montaña de Sabinánigo, seguit de l'Airon Club de Montsó i el Club Natación Jaca.

En tot el campionat, els nadadors fragatins han aconseguit un total de vint-i-una medalles, vuit d'or, set de plata i sis de bronze. En aquest medaller hi destaca Víctor Labrador, amb quatre ors

i una plata, en les especialitats de braça i estils; Jorge Castro, amb dos ors en cent metres espatlla i 50 metres lliures i Alba Muñoz, amb dos medalles d'or en 100 metres espatlla i 100 papallona. També mereix ser destacada l'actuació dels equips de relleus, que van obtenir quatre plates i dos bronzes.

El preparador del Club Natació Fraga, Iván Godia, ha valorat positivament els resultats obtinguts tot i plànyer-se per no haver pogut aconseguir la tercera plaça.

«En l'última jornada vam estar una mica per davall del nivell acostumat i no vam poder superar al C.N. Jaca» —diu.

Democràcia nacional

No en vull saber res de les gestes dels nostres amics de la FACAQ, mai entro ni a les webs ni als xats seus, ni lleigeixo certa premsa, no obstant, no fa gaire, he consultat la web de Democràcia Nacional (DN), grupscle d'ideologia ultradretana i xenòfoba, i allí s'hi trobava constatació de la trobada entre la cúpula de la FACAQ i la direcció de DN a Montsó per tal de planificar accions conjuntes en contra de la futura Llei de Llengües. El fet, gravíssim, demostra el que des de fa anys denunciem: que darrera les postures de la FACAQ i d'Amics de Fraga s'amaguen gent franquista mal reciclada, a cavall entre *caverna i sagristia*, nacionalcatòlics en el pitjor sentit de la paraula. Podem entendre que les postures extremes, sobre llengua, del Partit Popular arriben a coincidir amb les de DN, i siguin assumides pels caps dels Amics de Fraga, podem entendre moltes coses i, tot i això, descobrir que estan anant més enllà, pactant i consensuant accions amb grupscles ultradretans, mos impacta. Amb el PAR sempre tindrem un deute impagable per haver defensat en el Parlament la cooficialitat de la llengua catalana. I amb els seus alcaldes el deute encara és major per l'oposició que enfronten amb un sector dur de la Franja. Ara bé, el filòleg i perpetrador de la Gramàtica de la FACAQ, que suposadament és de centre dreta i regionalista, comparteix amb aquella gent només les postures lingüístiques o l'afinitat va més enllà? O potser el dia de la reunió amb DN no hi era present?

Josep Galan

Efectes dels incendis forestals en l'ecosistema

■ David Badia

A mitjans del passat mes d'agost l'Aiguabarreig es va veure envoltat per un parell de focs forestals pràcticament simultanis. El primer afectà a l'entorn de Montmeneu amb vora 2.000 hectàrees; el segon afectà a les Serres de Nonasp i de Mequinensa, amb un total de 1.600 hectàrees cremades. Encara que la natura no enten de límits administratius, podem precisar que vora un centenar d'hectàrees corresponien a la Serra de Picarda, i unes 600 hectàrees a la partida de la Llosa, en el terme municipal de Mequinensa. Des del punt de vista ecològic, quines són les conseqüències d'aquests tipus d'incendis sobre l'ecosistema? Tractarem d'aclarir-ho donant respostes a una sèrie de preguntes clàssiques sobre el tema...

A mode d'introducció, quins efectes té el foc forestal?

L'efecte més evident és la destrucció de la biomassa vegetal i directament o indirectament (per la manca de recursos tròfics i alteració de l'hàbitat) la reducció o desaparició de molts grups d'animals. També hi ha efectes sobre el sòl i el règim hídric i tèrmic de les conques. A més a més, fa desaparèixer uns valors estètics i patrimonials amb la conseqüent pèrdua econòmica directa en l'explotació lúdica del paisatge.

Anem per parts... quins efectes té sobre la terra, sobre el sòl?

S'han posat de manifest efectes directes sobre moltes propietats del sòl però potser l'efecte més greu és indirecte, i es deriva de quedar el sòl sense vegetació o fullaraca que el protegeixi de la pluja. En estes condicions, les primeres pluges de tardor cauen sobre un sòl sense coberta, fet que pot faci-

FERRAN AGUILAR

litar la seua disgregació, augmentar l'escorriment d'aigua i l'erosió hídrica. L'estudi comparat d'una brolla cremada al mont de Sant Simó de Fraga, en relació a una no cremada mostrà que l'incendi augmentava la producció d'escorriment superficial i l'erosió del sòl, sobretot en els primers dos anys després del foc. L'exportació de nutrients de l'ecosistema fa més difícil la recuperació de l'ecosistema. En el cas dels focs de Mequinensa, els nutrients i sediments van a parar directament al pantà, eutrofitzant-lo més del que ja està.

Llavors, com es poden minimitzar estos efectes?

Si la zona abans de cremarse mantenia una reduïda coberta vegetal, poden sembrar-se llavors d'herbàcies ben adaptades a la zona, sembrades a la tardor, i que protegeixin el sòl almenys el primer any després del foc ja que més endavant la pertorbació es minimitza. Esta pràctica es pot combinar deixant damunt del terra el triturat de branques cremades i troncs primers que no s'hagin retirat de la zona de forma que pot servir de protecció, com a «mulch», front l'erosió.

I la vegetació, es recuperarà?

Les plantes d'ambients mediterranis estan molt acostumades al foc... Algunes rebroten vigorosament com el llentiscle, el coscoll o el ginebre; altres tenen una alta taxa de germinació com els pins o l'estepa blanca. El problema resideix en la freqüència dels incendis. El pi blanc per exemple necessita entre 10 i 15 anys per arribar a produir quantitats significatives de llavors i si un incendi es dona abans, la pineda s'acabat!

I la fauna?

Els estudis sobre la fauna en zones cremades de la mediterrània són encara escassos però per exemple sobre els moixons a l'àrea de Montserrat es va observar com les espècies pròpies de zones obertes tendien a colonitzar les àrees cremades. Les espècies forestals tendien a mantenir els seus territoris si es mantenen drets alguns arbres cremats. Un aspecte important és la relació de l'evolució de les comunitats d'ocells amb la que segueix la vegetació. La rebrotada dels coscollars ofereix més possibilitats a curt termini que no pas comunitats vegetals germidores.

Lliurats els premis «6 de novembre» 2003

■ **Jaume Casas**

El Centre d'Estudis Ribagorçans, el fins fa poc Cap d'Ensenyament del Català de la Generalitat (SEDEC), Joaquim Arenes, i l'empresari fragatí Josep Lluís Giné han sigut els guardonats amb els premis «6 de novembre» 2003 a la normalització lingüística i cultural de la Franja, que convoca l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA junt amb l'Associació Cultural del Matarranya i els Consells locals de la Franja. L'acte de lliurament d'aquests premis va tenir lloc en una cerimònia que es va celebrar el passat 8 de novembre, al restaurant Atenea de Torrent de Cinca. A més, en el transcurs de la nit es va donar a conèixer el nom del guanyador de la convocatòria d'enguany de les Beques

d'Investigació Amanda Llebot, que va correspondre a l'historiador fragatí Joaquim Salleras, per un treball sobre la reina Maria de Luna i la baronia de Fraga (1396-1407).

Els premis «6 de novembre» es van instituir per a reconèixer i distingir el treball i la feina de persones, associacions i col·lectius en favor de la promoció del català parlat a l'Aragó i de la normalització lingüística en la nostra comunitat.

El president de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA, Josep Galan, va lamentar en la seua intervenció que el Govern Aragonès encara «no haja aprovat la llei de llengües que ens deu. Hem sentit comentaris que la seua aprovació serà imminent després de les pròximes

Premiats 6 de novembre 2003 amb Josep Galan

eleccions generals, però això també ho van dir per a després de les autonòmiques i ens ha eixit un xurro». Galan va proposar la creació d'una gran plataforma que agrupe a les quatre associacions de la Franja que treballen per la llengua catalana, és a dir, el propi Insti-

tut d'Estudis del Baix Cinca-IEA, els Consells Locals de la Franja a la Llitera, l'Associació Cultural del Matarranya i el Centre d'Estudis Ribagorçans, «per a coordinar millor els nostres esforços i vertebrar millor aquest territori de la Franja».

ESTAMPES RIBERENQUES

Les llengües medievals d'Aragó

■ **Josep Galan**

Mai podem agrair prou els ímprobes esforços que els investigadors realitzen per tal de donar a conèixer la nostra història. Hi ha investigadors de llibreries de vell i d'arxius que busquen, rasquen i troben. Els amics Valerià Labara i Quim Salleras en són exemples, entre altres. Dos coses he preguntat des de fa anys als investigadors, de les quals, últimament, me n'ha arribat resposta: **una, com era la llengua aragonesa de l'Edat Mitjana? i l'altra, en algun document hi és la consciència que allò era llengua catalana?** Finalment, he rebut un parell de documents de Salleras, aclarint-me, fins a cert punt, la qüestió. En el primer, datat de MCCCC, el castellà d'Amposta s'adreça a la reina Maria – esposa de Martí l'Humà, l'últim rei de la casa de Barcelona –. El tema és una queixa del ciutadans de Torrent contra els de Fraga. Observeu l'aragonès que s'usava en aquest període: *«Muyt alta et muyt excellent Senyora, recebido he una carta de la vuestra Senyoria en la qual, entra las otras cosas, manda (...) quel compromís que era entre el pueblo vuestro de Fraga et el logar de Torrent se tornas a comprometer por tal que las quistiones queren entre las partes se tirassen, qui tan luengament han pelyteado, por que (...) el vuestro pueblo de Fraga por estruir et acabar el lugar de Torrent dan (...) informaciones sinistras, et tales que se les provarà siempre el contrario (...), quantos compromisos se han preso entre el comendador et la vila de Fraga, todos son expirados, a culpa de los de Fraga...»* Com podeu veure, aquesta llengua és **castellana**, pràcticament. Només queda

comprovar si és una evolució de l'aragonès anterior o una simple fagocitació de la llengua aragonesa per la castellana.

Pel que fa a la consciència que la llengua catalana era, efectivament, catalana, «després de repassar milers de documents», tot i que està mancat d'amplària, J. Salleras n'ha trobat un que pot aclarir la qüestió.. Veiem el text, en llatí, oportunament traduït: *«Maria dei gracia Regina Aragonum et etc. Chaim Abnaxech, (...) habitantibus in loco de Aytona, Maymono Jacobei, Sentou Jacobei, (...) judeis habitantibus in loco de Saros, Astruc Nahami, Içath Xicon, (...) judeis habitantibus in loci de Miquinença, Abraam Baço judeo habitanti in loco de Batea, Jafudano Amnuçath, Jacob Amnuçack, (...) judeis habitantibus in loco de Alcolege, mosse Baruch, (...) et Bonafos Taboch judeis habitantibus in loco d' Albalat, Juceff Sumiell judeo habitanti in villa de Mayals, (...) graciam suam, «securatibus et cautelis efficaciter obligastis, cum diversis publicis instrumentis, in vulgari romancio cathalano et in ebrayco factis, quod de dicta villa Ffrage ad alia quevis loca nunqua vestras habitaciones seu domicilia transferretis,...».* «Maria, per gràcia de Déu reina d'Aragó a (...), habitants del llogarret d'Aytona, (...) de Seròs, (...) de Mequinensa, (...) d'Alcoletge, (...) d'Albalat, (...) de Maials, Astruch Calaya (...), judeus habitants de la vila d'Alcarràs, per gràcia d'ella, (us recordo que) amb compromisos i prevencions, eficaçment us vau obligar, mitjançant diversos documents públics, **en llengua vulgar catalana** i en hebreu fets, a no traslladar els vostres habitacles o cases de la dita vila de Fraga (marxant) a altres llocs...»

Els jueus de Mequinensa, Batea, Albalat!!, etc. havien firmat documents fets **in vulgare romancio CATALANO et in ebrayco...**

Seguirem esperant més documents com aquests...

Josep Maria Ràfales Vidal, director de la Televisió de Nonasp

«Intentem recollir la realitat quotidiana»

Josep Maria Ràfales fent la primera retransmissió en directe de la presentació de les Festes Majors de Nonasp

Fer televisió, no és fàcil, ja que es necessita una bona infraestructura i d'aparells especials que fan falta per tirar endavant les emissions. Però quan esta televisió es fa en català i a Nonasp, (un poble de la Franja d'Aragó) i porta 10 anys arribant a la majoria de les cases de la vila, es per preguntar al seu director Josep Maria Ràfales Vidal, com ha estat possible això.

Direm primer, que en Josep Maria va nàixer l'any 1962. Tercer de cinc germans, va créixer al «Xiringuito», bar que els seus pares, Pilar i Agustí tenen al carrer de la Mare de Déu de Nonasp. El *Xiringuito* (com es coneix popularment) és un bar que va ser en els anys grisos de

dictadura un espai de trobada i llibertat per la gent jove de la vila. Allí els jòvens passaven les llargues i caloroses tardes d'estiu, escoltant a la «sinfonola» les cançons més modernes de l'època. Així en aquest ambient va arribar als tretze anys i a punt de deixar l'escola es va posar a estudiar electrònica l'especialitat de ràdio i televisió, que és en el que actualment treballa.

Pregunta. Com va eixir la idea de fer televisió a Nonasp?

Resposta. Jo, feia temps que enregistrava en vídeo les celebracions familiars i altres coses que passaven a Nonasp, com les Festes Majors, l'inauguració d'alguna obra, etc.

Després d'haver posat el cable per la població, per tal que es pogués veure els dife-

«Ens hem dedicat a recollir la realitat quotidiana dels nostres pobles».

rents canals de televisió per les cases, un dia xarrant amb l'Hipòlit vam pensar en fer televisió, per un dels canals locals. Més tard vam parlar amb Daniel, al que també li va agradar la idea. I així, després de demanar els permisos corresponents a l'Ajuntament, contant sols amb una càmera i

un vídeo domèstic vam començar a preparar el primer programa.

P. Que recordes d'este primer programa?

R. Recordo sobretot, que per fer la presentació vam pujar a dalt del terrat del Castell (l'actual Ajuntament), i així tindrem de fons l'horta del riu Mataranya i l'estació del ferrocarril. També que la falta d'experiència a l'hora de fer les presentacions durant els primers mesos, la suplíem escrivint a una pissarra el text que havíem de llegir davant la càmera i així després d'unes quantes proves acabavem fent la presentació.

P. Quin tipus de programes han predominat durant estos anys a la vostra televisió?

R. Principalment ens hem

dels nostres pobles»

dedicat a replegar totes les festes i fets més importants que han passat a la Vila, després ho editem i passam el programa pel canal local. Fem un programa nou cada 15 dies o cada mes, tot depèn de les notícies que hi ha. També les nostres càmeres han estat fent arribar en directe a les cases de la vila la presentació de les Festes Majors, la missa i l'entrega dels regals el dia de Reis i, per Setmana Santa, la Rompuda de l'Hora que els tumbors de la Confraria de la Pietat de Nonasp fa el Dijous Sant.

P. Algun programa que records en especial?

R. Jo diria que posat a recordar... el de l'incendi que es va iniciar el dia 14 de setembre de 1994, als voltants de migdia al barranc de Santa Tecla, i va anar seguit cap als termes de les veïnes poblacions de la Pobla de Massaluca, Vilalba dels Arcs i la Fatarella totes elles de la Terra Alta. Vam estar fent el seguiment i l'evolució del foc, durant tots els dies que va durar l'incendi. També recordo el que vam titular *A la recerca de l'aigua perduda*. Vam baixar per tota la conca del riu Mataranya, començant al pantà de Pena a les primeres hores del matí, després vam anar riu avall fins a Nonasp, seguint el corrent de l'aigua que s'havia soltat del pantà, i que en aquells calurosos dies d'agost no arribava a la nostra vila, per què vam comprovar, que l'aigua no passava dels camps de Maella. Altres programes a destacar són els que hem fet gràcies a les xarrades amb la gent gran, les seues aportacions ens han servit per donar a conèixer tota una manera de viure i treballar. També va ser molt interessant el programa que vam fer en

«Per continuar necessitem l'ajut de les institucions, sobretot de l'Ajuntament».

directe d'unes eleccions municipals, vam donar minut a minut el resultat de l'escrutini i en acabar vam entrevistar al cap de la llista guanyadora.

P. Com veus el futur d'esta televisió local?

R. Per tirar endavant, seria necessari tindre més ajuda de les administracions, principalment de l'Ajuntament. Així aniríem renovant l'equip i es podrien fer els programes amb més qualitat, i naltres podríem seguir dedicant el nostre temps a donar a conèixer com fins ara, al nostres televidents les nostres tradicions i costums i el que queda del patrimoni etnològic, bastant desconegut i en lamentable estat de conservació.

P. Alguna cosa més que vulgos dir?

R. Sí, després d'estos anys fent televisió, caldria donar les gràcies a tots els que d'alguna manera, han participat en este projecte, especialment a la gent que a estat la cara d'esta televisió del diumenge, gràcies a Rodrigo, Minerva i Patricia per la seua dedicació, durant el temps que van presentar els programes, també a l'Hipòlit encarregat de l'ordinador i a Daniel responsable dels guions.

Daniel Maza

GREENPEACE I ECOLOGISTES EN ACCIÓ DEMANEN MESURES CONTRA EL DDT ALS RIUS

RAMON MESALLES

Riu Cinca

Greenpeace i Ecologistes en Acció han demanat al Govern mesures urgents per posar fi a la liberació, a Espanya, de DDT al medi ambient. Espanya va firmar el 2001 el Conveni d'Estocolm sobre Contaminants Orgànics Persistents (COPs). Aquest tractat busca l'eliminació d'aquest tipus de contaminants, cosa per a la qual s'establí una llista de dotze substàncies prioritàries, l'anomenada «Dotzena Bruta», entre les que es troba el DDT. Malgrat les perilloses propietats d'aquest insecticida que ha dut a la seva pràctica prohibició mundial, Espanya segueix permetent la seva utilització en una planta de l'empresa Montecinca S.A., situada a Montsó (Osca). Montecinca utilitza el DDT com a producte intermig per a la producció d'un altre pesticida anomenat dicofol. Juntament amb l'Índia, Xina, Brasil i Israel, Espanya és un dels cinc països que encara manté la producció de DDT per a aquesta pràctica. Rera la firma del Conveni d'Estocolm, el Govern espanyol ha comunicat sempre la seva intenció de ratificar-lo, tot i que això encara no s'ha produït.

El Govern no pot permetre que se segueixi alliberant DDT al medi ambient. Si vol afrontar de forma decidida el problema de la contaminació per COPs, ha de ratificar ràpidament el Conveni d'Estocolm i acabar amb tots els usos de DDT a Espanya —ha declarat Sara del Río, responsable de la campanya de tòxics de Greenpeace Espanya.

A més, la planta de Montecinca a Montsó té permís de vessament al riu Cinca, amb la consegüent contaminació per DDT i DDE (producte de degradació del DDT) que això comporta. De fet, les concentracions de DDE en els peixos del riu Cinca, aigües avall, són fins a 10.000 vegades superiors a les trobades en estacions de mostreig d'altres rius. Des dels grups ecologistes demanem una intervenció decidida de les autoritats per tal d'acabar amb els vessaments de les substàncies persistents que posen en perill la vida dels nostres rius com és el cas dels vessaments de l'empresa Montecinca —ha declarat Miguel Ángel Marín, representant d'Ecologistes en Acció d'Aragó. El DDT és un compost molt persistent en el medi ambient, a l'igual que els seus productes de degradació. Tenen tots ells, a més, alta tendència a la bioacumulació en els éssers vius i l'exposició a aquestes substàncies s'ha relacionat amb efectes sobre el fetus, amb la disrupció hormonal, amb efectes a llarg termini en el sistema nerviós i amb disfuncions hepàtiques. El DDT és, a més, molt tòxic per als organismes aquàtics i les aus.

Necrològiques

Escriure necrològiques no és agradable, però és de justícia. Aquesta vegada hem de parlar de dos grans escriptors que ens han deixat darrerament i que van mantenir importants relacions amb la Franja.

El primer és el poeta Miquel Martí i Pol. En els darrers anys vam mantenir una bona amistat. Vaig entrar en contacte a través del seu biògraf, l'Ignasi Pujades. El meu amic Didier Coste va voler traduir al francès el *Quadern de Vacances* i li va demanar a la meva dona que fes les il·lustracions. En un dels viatges a Roda de Ter, el poeta em va dir: «No esperava aquesta grata sorpresa des de la Franja de Ponent. El seu amic és un gran poeta i aquesta és la millor traducció que m'han fet al francès d'una de les meves obres». El llibre, en edició bilingüe, es va editar a finals de 1994.

El segon personatge que recentment ens ha deixat ha estat l'arqueòleg Josep Barberà i Farràs, nascut a Barcelona l'any 1925. No és tan conegut com el primer, però sí un personatge molt interessant. Va ser fundador de la Societat Catalana d'Arqueologia i va ensenyar les tècniques i els secrets de les excavacions a un bon grapat de deixebles. Jo en vaig ser un d'ells. Al finals dels anys setanta vaig participar en les excavacions de la Penya del Moro de Sant Just Desvern que ell dirigia. Vam fer amistat, visitava amb freqüència la comarca del Matarranya, i va ajudar en gran manera a organitzar l'homenatge a l'arqueòleg Joan Cabré i Aguiló.

Especialista en el món iber, va publicar una gran quantitat d'obres i el 2001 va rebre el Premi d'Honor de l'Arqueologia Catalana per la seva trajectòria professional. Descansin en pau.

Joaquim Montclús

ERC es decanta per un Govern d'Esquerres a Catalunya

■ Aleix Castellnou

Després d'una llarga i tensa campanya electoral, els catalans i catalanes van decidir el passat dia 16 la composició del seu Parlament per als propers 4 anys. La fi del pujolisme estrictament dit, passats 23 anys, i la possibilitat que es donés un canvi significatiu en el Govern de la Generalitat han estat, possiblement, els elements que més han contribuït a crear la gran expectació amb què s'han viscut aquestes eleccions autonòmiques.

Dels 135 escons que integren l'arc parlamentari català, 46 són per a CiU, 42 per al PSC, 23 per a ERC, 15 del PP i 9 per a ICV-EUiA. Convergència i Unió és el partit que ha obtingut més escons, tot i perdre'n 10 respecte l'any 1999; el Partit dels Socialistes de Catalunya és la formació amb més vots, malgrat haver-ne perdut més de 100.000, i té 4 escons menys que CiU donada la llei electoral vigent; Esquerra Republicana de Catalunya és el partit que ha registrat els millors resultats, aconseguint 23 escons, 11 més que en la passada legislatura; el Partit Popular ha guanyat 3 escons, però ha quedat reduït a una posició absolutament marginal i anecdòtica dins la política catalana; i Iniciativa per Catalunya Verds-Esquerra Unida i Alternativa ha sumat cinc escons més que fa quatre anys, quan es presentà formant coalició amb el PSC, arribant a sumar gairebé 300.000 vots. De manera que tots han guanyat, com acostumen a dir els líders polítics en desvetllar-se el recompte de vots, però és evident que uns més que els altres. I gairebé tots han perdut, i molt, a excepció de les forces dites minoritàries, ERC i ICV.

Però del fracàs no se'n parla, perquè en política, com en tots els àmbits de l'existència humana, ningú no vol perdre, encara que així hagi estat irremediablement.

A la demarcació de Lleida, la més propera a la Franja, la repartició de vots ha estat anàloga a la registrada en la majoria de les comarques catalanes: CiU ha aconseguit 7 diputats, 1 menys que el 1999; el PSC en tindrà 4, quan fa quatre anys en tenia 5; ERC ha pujat d'1 a 3 escons; el PP conserva l'únic diputat amb què comptava; i ICV, al seu torn, amb 8.750 vots, s'ha quedat a les portes d'obtenir el seu primer diputat lleidatà al Parlament de Catalunya. A l'àrea metropolitana de Barcelona les xifres han estat lleugerament diferents, com en les anteriors legislatures, amb una certa preeminència de les forces d'esquerra tot i la davallada del PSC.

Després de llargues i no gaire transparents negociacions ERC es va decidir per un pacte entre PSC, ERC i ICV, que dibuixa un Govern, en tot cas, diferent a l'actual. Entre totes dues opcions finalment els socialistes rebutgaren la proposta d'ERC de constituir l'anomenat Govern de «concentració nacional», constituït per totes les forces polítiques exceptuant el PP.

Davant d'aquest panorama, les anàlisi i les corresponents contra-anàlisi, les valoracions dels experts i les profecies de regust bíblic flueixen a raig. Fins i tot hi ha qui interpreta la nova realitat catalana a la llum del dualisme maniqueu entre el bé i el mal —encarnat per l'espanyolisme i el nacionalisme català, respectivament—, el qual s'ha acabat resolent a favor de les forces del mal. Com si la veu dels ciutadans no valgués res! Com si els votants haguessin dipositat les paperetes posseïts pel dimoni, coaccionats per un suposat radicalisme bel·ligerant! Sí que s'ha materialitzat, tanmateix, la sentència amb què Nietzsche encapçalà el millor dels seus escrits: *Crepuscle del ídols o com es filosofa amb el martell*. El malaurat pensador es referia a què les veritats absolutes, els referents inqüestionables, les idees en si, els ídols, per dir-ho breu —que podrien ben bé ser, en el cas que ens ocupa, els partits majoritaris, la dicotomia anacrònica entre esquerres i dretes, la concepció convergent del nacionalisme català— entraven en el seu període crepuscular. Tot caduca, tot s'acaba, només resta el canvi. L'única cosa que s'ha de mirar d'evitar de totes passades és que la futura realitat catalana es forgi a cops de martell.

La cinquena mostra de teatre de la Llitera va reunir a grups de l'antiga Corona d'Aragó

■ Anna Enjuanes

La cinquena edició de la Mostra de Teatre de la Llitera/la Llitera es va obrir aquest any a grups d'aficionats i professionals de les comunitats autònomes de l'antiga Corona d'Aragó, així a la fase concurs van participar grups d'Aragó, Catalunya, i el País Valencià. «Una decisió que vam prendre pels lligams culturals amb aquests territoris» va assenyalar el conseller delegat de cultura, Josep Antoni Chauvell.

«La Mostra de Teatre de la Llitera és el màxim exponent de la cultura a la nostra Comarca i l'objectiu que ens marquem és el de millorar en qualitat en cada edició. Estem convençuts que està assentada, però seguirem treballant de forma intensa per potenciar-la i introduir canvis de cara a edicions posteriors» afirma Chauvell.

Més de vint espectacles

programats distribuïts per tretze dels catorze municipis de la Comarca.

La cinquena Mostra de Teatre de la Llitera va començar a la població del Torricó el divendres 21 de novembre amb l'obra titulada *La Sombra* de Toni Albà (col·laborador del programa de TV3 *Una altra Cosa* que dirigeix l'Andreu Buenafuente) abans el grup d'animació local Chous & Company va oferir un espectacle de malabars i foc acompanyats pels gegants i capgrossos de la localitat repartint tiquets de descompte entre la població, i va finalitzar a Tamarit de Llitera el 14 de desembre amb la representació de *El directe* a càrrec del teatre de Guerrilla.

Com en edicions anteriors hi havia un jurat popular constituït per persones de les dife-

rents associacions culturals que hi ha a la comarca a més del jurat oficial compost per persones relacionades amb el món del teatre.

Els premis van ésser per al millor grup qualificat 600 euros i participació a la Fira de Teatre d'Osca, millor muntatge escè-

nic 300 euros, premi jurat popular 150 euros, millor direcció, millor actor principal, millor actriu principal, millor actriu de repartiment i millor actor de repartiment una condecoració.

El pressupost per aquesta edició va ésser de 30.000 euros.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Tot ficant-la al forat

■ Ramon Sistac

*Des que no hi ha eleccions
Sa gent pareix que va trista,
Que no es fan reunions
Ni es veu cap propagandista.*

Aquesta cançó popular eivissenca, difosa a començaments de la Transició pel grup musical UC, recordava el lament ciutadà a l'illa durant una de les dues dictadures que han sacsat la convulsa Espanya del segle XX. I és que, els que recordem com eren els temps d'abans, els que ens vam passar allò que hauria d'haver estat els millors anys de la nostra vida amargats per la repressió ideològica, recordem com un plaer quasi sensual l'instant de ficar la papereta dins de l'urna. Una altra cançó, *Per primer cop*, de la Trinca, ens ho recordava irònicament:

*Me la busco i, valga'm Déu! no me la trobo!
ja la tinc, ja me l'he tret, quina emoció.
Serà cosa de posar-la a l'orifici
i em preparo a efectuar la introducció.
Tot a dins li faig entrar, no toco vores,
i així l'acte, finalment, ja he consumat.
Dintre l'urna ja he ficat la papereta,*

ja he votat per primer cop.

Ja he votat, ja he votat...

I és que el moment de la votació, que podríem qualificar de «clímax cívica», té un valor iniciàtic especial: és un acte zenital, de tocar el cel, gairebé eucarístic. Com ficar-se a la boca un blinis ben untat de caviar Royal Beluga, com el regust dolç (segurament de xiclet de dos rals) del primer bes d'amor, com el gelat d'ametlla de Can Joan de S'Aigo de Palma. No és pas estrany, doncs, que els avui caducadíssims components de la Trinca ho comparessen amb el primer coit. Jo, tanmateix, vaig nàixer estrellat (parlo de les votacions): quan vaig fer els vint-i-un anys i, en conseqüència, vaig assolir la majoria d'edat, aleshores la van passar als divuit. Vaig agafar una empenyada monumental, però vaig anar a votar il·lusionat i nerviós. Com a la cançó.

I alguna cosa n'ha quedat, d'aquella època. Per a mi, votar és molt més que un esdeveniment cívica. Voto sempre, no m'abstinc mai; sempre i quan no segueixca una consigna. Malgrat el meu escepticisme natural. És per això que ben sovint voto en blanc, perquè en política segurament sóc un paladar massa exigent, però voto. No ho puc concebre de cap més manera. I no puc tolerar, ni pair, que algú, prosintuint el sagrat nom de la Democràcia (l'únic lloc comú de totes les ideologies que prediquen el civisme i la solidaritat), pugui prohibir l'exercici del referèndum. Només una patuleia de bergants pot fer passar per davant del sufragi universal la nefasta demoscòpia (o ni això!). Qui té por de la veu del poble? Quin poder, que no siga la dictadura en estat pur, pot limitar l'exercici de l'opinió individual i col·lectiva?

I, sobretot, quan trigaran a prohibir una altra vegada les eleccions?

Andorra i la llengua

Andorra, un territori reduït i pobre en un racó del Pirineu, abans de l'esclat que li procuraren la Guerra Civil Espanyola i la Segona Guerra Mundial, no gaudia de possibilitats d'educació. Aïllat, només tenia una llengua: el català, i no tenia escoles públiques.

Les primeres escoles foren congregacionals, des del 1882 fins al 1889. Després foren a càrrec dels comuns. No hi ha documents que demostrin que s'ensenyés el català. Des del 1900, els francesos hi crearen un sistema que iniciava l'arribada de la seva llengua amb els seus funcionaris. El copríncep espanyol, Bisbe Guitart, advertí els espanyols de la influència que adquiriria França i fou el 1930 que s'obrí la primera escola espanyola a Sant Julià. Al 1931 ja n'hi havia una quinzena.

Però, amb uns 6.000 habitants, el 1950 el predomini del català al carrer encara era total.

La presència de dues escoles forasteres i el creixement econòmic desembocaren, amb el temps, en una situació perversa. Perversa perquè el desenvolupament com a «port franc» de l'afamada Espanya que sortia de la guerra i rebia d'Andorra les mercaderies que li mancaven, féu néixer en aquella societat un afany del diner excessiu que encara perdura.

Avui, Andorra, ja convertida en un Estat amb la seva Constitució i la seva presència a l'ONU, no deixa de ser un país que culturalment està perdent la seva llengua, sota la pressió del castellà. Fa pocs dies, a la mateixa premsa, el cap de Govern deia que estava preocupat per la desaparició del català i se'n consolava dient que a Catalunya passava el mateix. Increïble, veritat? L'únic país que té el català com a llengua oficial...!

Jaume Ros

Andorra, un miratge?

■ Josep San Martín Boncompte

Casa de la vall d'Andorra, seu del parlament andorrà

Per a molts catalanoparlants, Andorra ha estat sempre una referència: l'únic país sobirà que té el català com a única llengua oficial.

I vet aquí que ens arribava la notícia que un país sobirà decideix acceptar un tractat que fa innecessari l'estudi de la pròpia llengua en els cursos de batxillerat —o, dit d'una altra manera, que els alumnes que ho desitgin no caldrà que estudiïn la llengua del país en els cursos de batxillerat—.

He de confessar que no tinc un coneixement exhaustiu de la situació, al respecte, en tots els països; però, pel que conec, no he trobat cap país que al seu sistema educatiu es margini l'obligatorietat de l'estudi de la pròpia llengua, a més d'altres llengües estrangeres, al batxillerat.

I, doncs, què ha passat a Andorra?

A mitjans d'octubre saltava la notícia: «Andorra signava un tractat amb Espanya pel qual, entre d'altres coses, s'accep-

tava retirar l'obligatorietat de l'estudi de la llengua catalana —llengua oficial del país— per als alumnes de batxillerat que estan matriculats a l'Institut Espanyol.» Per tant, a partir de l'aplicació del tractat, la llengua catalana passarà a ser una assignatura optativa per als alumnes de batxillerat d'aquell centre.

A part de totes les consideracions de fons que se'm van acudir en escoltar la notícia, n'hi ha una gairebé d'humor negre: «Amb la signatura d'aquest tractat, els Instituts de secundària de la Franja, hem quedat homologats amb els d'Andorra: també tenim el català com a assignatura optativa al batxillerat. Tot i que allí és la llengua oficial i aquí déu n'hi do el que falta perquè es reconegui la cooficialitat... resulta que el tractament lingüístic és el mateix al batxillerat.»

Algú em dirà que això només passa a l'Institut Espanyol d'Andorra... però, i si l'Estat

Francès demana signar un tractat semblant per al Lycée francès d'Andorra? On quedarà la sobirania andorrana?

Està clar que parlar avui de sobirania moltes vegades no deixa de ser una fal·làcia: totes les sobirania estan restringides, a nivell internacional, pels tramats politico-econòmics que volen dominar el món. Fa una certa il·lusió pensar que «tu manes» a casa teva. Però, de vegades, això només és miratge, n'hi ha d'altres que prenen decisions que ens afecten tot i que vulguem fer veure que som nosaltres mateixos qui ho hem decidit —potser per allò de pensar que «*manem a casa nostra*»—.

De totes maneres, costa d'entendre que un estat sobirà li plantegi a un altre estat sobirà, que s'avingui a acceptar que la seva llengua és tant poca cosa que no cal que sigui obligatori d'estudiar-la al batxillerat. És que no es obligatori estudiar el castellà als Instituts francès o alemany de Madrid?

I... l'estat sobirà que ho proposa, no és el mateix que es queixa de la poca protecció que donen al castellà als EUA entre la població hispana?

No entenc l'acceptació d'una proposta com aquesta per part de l'estat Andorrà. Però podria entendre que els negociadors de Madrid portessin a la butxaca una proposició semblant. És perquè a Andorra es parla el català i no el francès, per exemple? Recordo anècdotes dels sis anys que vaig passar a Andorra com a professor de l'Escola espanyola d'Andorra la Vella, que ens poden ajudar a entendre aquest tarannà intransigent vers l'idioma del Principat d'Andorra. Recordo la ferotge discussió que es va establir en un claustre perquè les domiciliacions bancàries

del pagament del menjador dels alumnes s'havien fet en català. Jo simplement em vaig limitar a preguntar en quin idioma feia les domiciliacions bancàries a Madrid l'institut alemany. Encara hi va haver qui em va replicar que a Madrid els bancs no entenen l'alemany, però a Andorra sí que entenen el castellà. Evidentment, amb una predisposició com aquesta es pot entendre fàcilment que l'Escola espanyola a Andorra molts l'entenen com «*posar una pica a Flandes*», com un expansionisme cultural, més que donar un servei als espanyols que estaven a Andorra, que els permetés una millor integració en el país on vivien i treballaven. La continuen entenent així?

Arribats aquí, potser convindria parlar breument de l'educació a Andorra per fer-nos una idea més completa. A Andorra hi conviuen tres sistemes educatius —o quatre, segons com ho considerem—: Les escoles espanyoles, les escoles franceses, l'escola andorrana i les escoles confessionals.

Fins als anys 80, els únics sistemes educatius eren l'espanyol i el francès. Llavors va començar a sorgir, tímidament, l'escola andorrana; primer a nivell d'Educació Infantil i, uns anys més tard, a nivell d'Educació Primària.

Avui hi conviuen tres sistemes educatius: l'espanyol, el francès i l'andorrà. S'ha de dir que tant a les escoles espanyoles com a les franceses s'hi fa —obligatòriament— l'assignatura de «Llengua Catalana» que imparteix personal depenent del Ministeri d'Educació d'Andorra.

L'escola andorrana té el seu sistema propi i utilitza el català com a llengua vehicular. I cal afegir per completar el panorama les escoles confessionals —Sant Armengol i Janer— on el sistema educatiu és l'espanyol tot i que l'ensenyament es fa en català —serien escoles més properes al sistema de les esco-

les de Catalunya—.

Tot plegat dibuixa un complex panorama, en un país on més de la meitat de la població que hi viu no té nacionalitat andorrana i on, fins i tot, alguns que la tenen no parlen habitualment l'idioma propi del país, el català. Aquest context ajuda a entendre que una proposta com la de retirar l'obligatorietat de la llengua catalana al batxillerat pot ser una bomba de rellotgeria col·locada a la línia de flotació de la normalització lingüística del català a Andorra —i parlo de normalització, perquè només cal passejar-se per diferents establiments d'Andorra per veure quin ús té el català al

EL CATALÀ, L'EUROVISIÓ I ANDORRA

L'any 1964, en Joan Manel Serrat va estar a punt de cantar en català al festival d'Eurovisió, però no van deixar-l'hi anar i en el seu lloc es va presentar la Massiel, que va guanyar. Aleshores Eurovisió era un festival molt important, el «La, la, la» va ser un «hit parade» i en Serrat va omplir d'orgull els catalanoparlants al negar-se a cantar en una llengua que no fos la seva. Ha plogut molt des d'aquells temps, Eurovisió ja no és el que era, però sembla ser que el 2004 se sentirà cantar en català per primera vegada en aquest esdeveniment europeu, si més no a les semifinals, això ja ho veurem.

La RàdioTelevisió d'Andorra (RTVA) ha posat en marxa una espècie d'«Operación Triunfo» anomenada Eurocàsting, per seleccionar un cantant i una cançó que representin Andorra en la trobada del maig del 2004. Aquesta moguda ha començat a la Fira d'Andorra la Vella, celebrada els passats 24, 25 i 26 d'octubre. Van instal·lar una carpa per acollir tots aquells que tinguessin el valor de posar-se a cantar i pensessin que ho fan prou bé per anar a demostrar-ho a un certamen internacional. Hi podien participar professionals i amateurs i a finals d'aquest any s'escolliran 9 finalistes, 6 amateurs i 3 professionals, i des d'aleshores i fins al maig s'aniran eliminant candidats mitjançant un programa a la Televisió d'Andorra, fins arribar al guanyador o guanyadora. El 2004, a més, al propi festival d'Eurovisió hi haurà semifinals, ja que hi aniran un bon grapat de països a participar. Aconseguirà el/la cantant en llengua catalana superar les semifinals i fer-se escoltar a l'autèntic Eurovisió el 14 de maig 2004? Emoció fins al final. Per cert, les bases per concursar són que s'ha de tenir la nacionalitat andorrana o portar més de 2 anys residint al Principat, però si ets de fora i tens la lletra d'una cançó, pots presentar-la, posant-te en contacte amb la RTVA, perquè algú que tingui les característiques requerides la interpreti. Ànim i molta sort. El telèfon de la RTVA és 00 376 873777.

Mari-jose Nicolás Royes

Principat—.

Que, precisament, els qui arribaran a uns estudis superiors i per tant seran probablement de les classes dirigents del país, puguin tenir una via per on abandonar l'estudi de la llengua pròpia als cursos de batxillerat, crec que és un greu error, i més quan avui s'insisteix, en estudis fets a diferents països, que les competències d'expressió lingüística estan baixant els nivells en l'alumnat en general (així ho confirmen estudis recents fets a França, els Estats Units o Espanya, entre altres).

Als negociadors andorrans els han fet un gol, un gol que un voldria creure que ha estat fruit de l'inexperiència i no una transacció a canvi de determinades contrapartides. Seria molt greu que un país fos capaç de vendre's la seva identitat —i la llengua és un dels elements més identificatius de la identitat d'un país— a canvi de qual-sevol cosa. Per això em preguntava a l'inici: Andorra, un miratge? És només una il·lusió que continuem pensant que hi ha un país que té el català com a única llengua pròpia? O, el miratge ha estat aquesta notícia i el temps demostrarà que no cal que ens preocupem?... Així ho desitjo de tot cor.

Marcel·lí Iglésias: «La Llei de Llengües partirà del dictàmen consensuat al 1997»

■ Màrio Sasot

El Govern aragonès té intenció de començar a treballar en un nou esborrall de la Llei de Llengües a partir del pròxim any 2004, i presentar-lo a discussió a les Corts durant la primavera d'eix any, una volta haguessen passat les eleccions generals del 7 de març.

Segons va manifestar el president Marcel·lí Iglésias a *TdF*, «la nova Llei estarà basada en l'esperit i los continguts del Dictamen sobre Política Lingüística que va elaborar una comissió de les Corts aragoneses l'any 1997 i que va obtenir la firma i el consens inicial

de la totalitat dels grups parlamentaris aragonesos». «Pensem –continua Iglésias– que per aquest rader motiu aquesta és l'eina idònia per a recuperar o aconseguir el consens entre la majoria dels grups polítics de la cambra, i fer una llei que reconegue la realitat trilingüe d'Aragó.»

Mentrestant, des del Departament de Cultura i Educació del G.A. que serà l'encarregat d'inciar el procés de debat i redacció de l'avantprojecte de la Llei, la tardança en l'estructuració definitiva del seu organigrama està mantenint en situació de provisionalitat i dispersió la gestió de tots els assumptes relacionats amb el Català i l'Aragonès a l'Aragó.

La Unitat de Llengües Minoritàries d'Aragó, a càrrec de la qual estava la nonaspina Merxe Llop i que es dedicava, entre altres aspectes, a gestionar els temes de professorat i places educatives del Català als col·legis de la Franja, ha desaparegut amb la primera rees-

tructuració provisional del Departament d'Educació. Aquestes qüestions es porten, de moment, a terme, des d'una Unitat, encapçalada per Milagros Liberal, que s'encarrega habitualment de l'ensenyament de les Llengües Extranjeres i els Projectes Educatius Europeus.

Congelació d'ajuts a Adults

Pel que fa als ajuts a les Escoles d'Adults, gestionats des de la Direcció General de Formació Professional i Formació Permanent, la pròrroga dels pressupostos ha suposat la impossibilitat d'augmentar el nombre d'ajuts sol·licitats per a impartir classes de Català per a aquest nivell educatiu a diferents pobles del Matarranya.

ASCUMA havia demanat la subvenció de cinc professors, que cobririen l'ensenyament a deu pobles d'aquesta comarca però sol es va concedir un que és el que hi havia els anys anteriors.

La Federació Aragonesa

d'Escoles de Persones Adultes a l'Aragó (FAEPA) va mantenir una entrevista amb la titular d'aquesta Direcció General, Nativitat Mendiara, que va dir que per a aquest any no hi havia possibilitat d'augmentar l'assignació presupostària per a aquestes activitats i es va quedar per una altra reunió posterior la negociació dels ajuts per al 2004. Els responsables de FAEPA no descarten buscar noves vies de finançament a través de convenis bilaterals amb altres entitats.

Pel que fa a ASCUMA, mantindrà aquest curs les classes de Català als deu pobles als que s'havia compromès amb els alumnes inscrits i pagarà als professors no subvencionats amb els seus propis medis. L'Institut d'Estudis del Baix Cinca continua amb un centre d'adults obert a Fraga que al no augmentar el professorat manté la subvenció d'un mòdul com a anterior anys.

El professor lleidatà Xavier Terrado, premi «Guillem Nicolau 2003»

■ M.S.

El Jurat del premi «Guillem Nicolau» de literatura en català 2003 decidí per unanimitat proposar a Xavier Terrado i Pablo com a guanyador d'aquesta edició per la seua obra *Diàleg de la cordialitat*.

L'argument d'aquesta obra, a mig camí entre la narració dialogada i l'assaig, gira en torn al diàleg de tres personatges representants de les cultures musulmana, jueva i cristiana en l'entorn bèl·lic de Fraga

i Lleida al segle XII.

En opinió del jurat, destaquen en aquest text «el seu estil elaborat, l'harmonia de conjunt, la habilitat en la construcció de l'estructura dialogada i l'encert en la recreació de l'ambient històric».

Xavier Terrado és catedràtic de Llengua Espanyola a la Universitat de Lleida. Relacionat amb Saidí pels seus ancestres i amb l'Alta Ribagorça per la seua esposa, ha fet diferents

estudis de toponímia a aquesta darrera comarca i col·laborà amb el professor Joan Coromones en la magna obra toponímica *Onomasticon Catalonia*.

El jurat, compost per Hèctor Moret, Susana Barquin, Lluís Rajadell i Màrio Sasot, valorà molt positivament la quantitat de treballs presentats i la qualitat de la majoria d'ells, recomanant també la publicació dins la col·lecció Literatures de Aragó de la DGA de l'obra

considerada com a finalista, *El floro*, de José Miguel Gracia, i la revisió i selecció d'algunes altres obres presentades que podrien ser publicades per les Associacions Culturals de la Franja.

Així mateix, els membres del Jurat van decidir per unanimitat sotmetre a la consideració del govern aragonès el canvi de nom del Premi, canviant-lo pel del poeta matarranyenc «Desideri Lombarte».

GALERIA DE PERSONATGES

Valentín Tormo Moreno

«La vida dels corredors independents no és fàcil»

■ Daniel Maza

Va nàixer a Nonasp el dia 16 de desembre de 1943, als anys més difícils de la postguerra. Com els altres xiquets de la seua edat, va anar a l'escola de Nonasp, fins a l'any 1954 que va marxar a Barcelona on ja es trobava el seu pare treballant. Va seguir estudiant al col·legi dels Salesians del carrer Rocafort. Als catorze anys, va fer formació professional en la rama de mecànica general, a l'Escola Industrial del carrer Urgell.

A l'Escola Industrial va començar la seua passió per les motos. Des de l'any 1962 va córrer vuit temporades als campionats d'Espanya en les categories de 50 cc, 125 cc, i 250 cc, pilotant les motos Derby 50, Bultaco 125 i la Montesa 250.

Amb la Bultaco 125 va ser dos vegades subcampió d'Espanya, amb la Montesa 250 dos vegades va ser tercer i tres més va ser quart, amb la Derby 50 sempre va estar entre els deu primers a més de d'aconseguir els rècords de velocitat a les Vint-i-quatre hores de Montjuïc l'any 1965 i al circuit de Guadalajara l'any 1971.

L'any 1974 va deixar les curses, després d'haver participat amb una Honda 400, al circuit de Montmeló a les Vint-i-quatre hores de Catalunya. Quan anava al darrera de Victor Palomo, este corredor va caure i per no topar amb ell, va sortir al revolt de Miramar, acabant en esta accidentada cursa la seua dedicació al món de la moto, al que va dedicar diners i bona

part de la joventut.

L'any 1975 es va casar. La vida al circuit pels corredors independents no era fàcil, ja que sense el suport d'una escuderia, només contaven amb petites aportacions per la preparació dels motors. Recorde que una vegada a Saragossa al no trobar allotjament van haver de dormir damunt de la palla que van col·locar dins d'un bòxer. A Cullera els del poble, pensant que havien fet trampa durant la cursa, els volien tirar al canal que passa per la població, lliurant-se del bany, gràcies a la presència de la guàrdia civil. Guarda bon record de companys com: Benjamín Grau, Ramon Escudé i també Ángel Nieto amb els que competia. Durant

estos anys ha seguit en contacte amb el món de la moto, ajudant dintre de les seues possibilitats a jòvens que comencen.

Fins aquí, esta pinzellada d'un nonaspí que com tants, un dia va marxar per trobar una millor qualitat de vida. Per la gent dels nostres pobles que estan fora, el nostre record i fins a sempre.

CRÒNIQUES TAGARINES

Gleres i mitjanes

■ Esteve Betrià

Cada dia amb més intensitat, persones de l'opulent societat occidental es mostren preocupades, i ocupades, en la defensa de la diversitat del patrimoni natural, etnològic, arquitectònic i, en ocasions, lingüístic que encara avui perviu fora de les àrees metropolitanes més homogeneïtzades. Cosa que és d'agrair i, en la mesura de les possibilitats de cadascú, de fomentar.

Però, ai las!, també cada dia més algunes de les persones que es mostren sensibles en el manteniment de la diversitat patrimonial quan s'acosten on aquesta diversitat és més viva no acaben de desfer-se d'uniformadores i empobridores visions metropolitanes. Així, per esmentar casos prou evidents, quan veuen un prat d'herba els ve a la ment, i a la boca, un camp de gespa. O quan visiten l'estany de Banyoles o els del Pallars, la Cerdanya o la Ribagorça només hi saben veuen un seguit de llacs. Ignoren que de llacs no en tenim al país, i de gespa, ben poca.

I les nostres comarques tampoc se salven d'aquesta visió reduccionista del patrimoni lingüístic. Així, quan no fa gaires anys es va voler batejar una porció de terra al·luvial envoltada d'aigua i freqüentada per l'espècie *Nycticorax nycticorax*, situada al tram final del Segre, el nom que triaren els improvisats toponomistes de mirada metropolitana fou el d'«Illa dels Martinets», palestant un cop més la seua ignorància sobre la realitat lingüística

del país. Perquè com sap tothom, amb un mínim coneixement del lèxic del territori, a la conca baixa del Segre i de l'Ebre d'aquests terrenys al·luvials se n'ha dit sempre 'mitjana' (en espanyol, per a què m'entenguen els batejadors metropolitanos, se'n diu *mejana*).

Edmon Vallès, l'il·lustre historiador mequinensà, ja es lamentava, discretament i elegant, de la ignorància metropolitana del lèxic del país quan en la nota del traductor que encapçala la seua versió de la novel·la de Carlo Levi *Crist s'ha aturat a Èboli* escrivia que «El meu origen riberenc s'evidencia [...] en la introducció d'un mot que el lector no trobarà al *Diccionari general de la Llengua catalana*: el mot 'mitjana', viu a les terres de l'Ebre, i que designa l'illa d'un riu». I viu, afegim, també a la ciutat de Lleida, si més no, on des de la Paeria van batejar no fa gaires anys amb el mot 'Mitjana' un parc urbà que s'estén a la vora del Segre.

Però d'ignorar la diversitat lingüística del país no se n'escapa ningú. Només cal que llegim l'editorial 'Sobre inundacions' de l'anterior número d'aquesta revista —que naturalment subscriu pel que fa a la defensa del valor ecològic del bosc fluvial del Cinca en el seu pas per la ciutat de Fraga— en què s'assenyala que «Hi ha algú que garanteix que una llera sense vegetació no es desbordarà?». I ho sento, però no puc deixar de pensar que emprar el mot 'llera' —de clar origen ribagorçà però també de clar ús metropolità— per referir-se a les 'gleres' del Cinca mostra escassa sensibilitat pel lèxic del país, per la diversitat lingüística del territori. I ho lamento especialment perquè qui ha emprat 'llera' és algú preocupat, com jo mateix, i ocupat per mantenir la biodiversitat del territori. Ara només cal que també es mostre sensible per mirar de conservar la diversitat de la llengua, que també forma part del nostre patrimoni.

Inauguració a Salses de la Porta del Països Catalans

■ Enric Balaguer

11 metres d'alçada, més de 20 anys d'espera i de lluita, 480.000 euros: la Porta dels Països Catalans, obra de l'arquitecte i escultor Emili Armentgol, inaugurada el proppassat 28 de setembre a Salses (Rosselló), és molt més que números, dates, tonades de metall, milers d'euros. Per fi tenim el nostre símbol, una porta oberta al món i als vents. La història és llarga: la idea va sorgir després de la creació de l'autopista, quan alguns nord-catalans liderats per Josep Deloncle, Joan Lliboutry i Armand Samsó van reaccionar a la presència de la Porta Catalana de La Jonquera però també al monument de Ricard Bofill aixecat al Pertús, a la frontera dels dos estats. Es va, doncs, llançar una subscripció. Hem

pogut comprar pedres. Aquesta porta és nostra i representa un valor que va més enllà de l'aritmètica. Es van posar molts entebancs a la iniciativa. El punt culminant en va ser l'oposició del prefecte Bernard Bonnet, com es va veure després a Còrsega, i també van ser nombrosos els pretextos administratius que només Déu i Armand Samsó podrien contar-nos. Però ara la tenim la nostra porta.

En l'acte d'inauguració érem centenars de catalans, senyeres al vent i els cors plens d'emoció. El periodista Xavier Gasset va presentar l'acte, on eren presents les autoritats de Catalunya Sud i Nord (excepte el prefecte). Les invitacions de l'Ajuntament de Salses van sortir només en francès. La

batllessa d'aquesta localitat va proposar una festa de la Porta els 11 de setembre! No seria més adequat com a diada nacional dels territoris de llengua catalana el dia de Sant Joan? El discurs del President del Consell General es va acabar amb un «Vive notre catalanité!», aquesta catalanitat que s'expressa en la llengua de Molière i que només és utilitzada de manera publicitària i folklòrica. Per fi el conseller en cap de la Generalitat de Catalunya, Artur Mas, va apostar per defensar l'espai de catalanitat en front dels centralismes francès i espanyol. Al costat d'aqueixes actuacions restaran els aplaudiments a cada vegada que s'esmentava el nom d'Armand Samsó, quedarà el

surrealisme d'una porta al mig del camp per marcar un fet molt realista: el lloc més septentrional on comencen (i on s'acaben) les terres de llengua i de cultura catalanes.

Ara la tenim, però ara cal seguir creant portes. No podem parar la feina aquí amb aquest enfocament arrelat al nostre subconscient de provincialisme europeu, considerant-nos perifèria del Nord. Pel nostre País, més que una porta al Nord, ens cal aixecar tres portes més: la de Guardamar, la de l'Alguer i la de Fraga.

*Venim del Nord,
venim del Sud,
de terra endins
de mar enllà
i caminem per volem ser
i volem ser per caminar.*

SOM D'EIXE MÓN

Himnes, celebracions, canvis

■ Francesc Ricart i Orús

Qui ens havia de dir que des dels antípodes ens arribaria una petita alegria: unes notes republicanes, unes notes musicals republicanes que presidien un partit de tennis a Austràlia. Doncs, mira, era una bona manera de començar la celebració dels vint-i-cinc anys de Constitució espanyola monàrquica. Una Constitució que tothom —o gairebé— coincideix a valorar pel que va suposar d'un punt d'eixida, però que molta gent també considera avui com a superable, després de tants anys i davant d'unes circumstàncies tan diferents de les que presidien el final del franquisme. Ara, hi ha hagut i s'està vivint una revolució tecnològica, l'Estat espanyol forma part de la UE, on per cert s'ha de votar aviat una constitució europea (que patirem!), hi ha el fenomen de la població immigrant; hi ha, en fi, una part important de la població que no la va votar, sobretot els menors de 18 anys d'aquell desembre de 1978, és a dir, unes circumstàncies ben diferents. En aquest sentit o, més ben dit, en un altre sentit, Catalunya i el País Basc han posat sobre la taula una prioritat per als temps que vénen: reformar el seu estatut d'autonomia o fer un altre estatut que s'adeqüe als nous temps, a les noves situacions i a les aspiracions de la ciutadania. I, és clar, ja hi som, al ball! Què deuen voler aquests bascos i catalans? Sense embuts, aquesta mala gent vol separar-se d'Espanya. Com sou Ibarretxe, Carod i companyia! Com són aquesta gent d'insolidaris, diuen els grans partits espanyols, vaja els dos partits espanyols. Un dels quals, per cert, l'any

de la Constitució advocava pel dret d'autodeterminació dels pobles (sí, dels pobles d'Espanya); i l'altre, el seu líder no la va votar, la Constitució, perquè atemptava contra massa coses que per a ell eren sagrades, o siga que ja li anava gran aleshores.

S'acosten temps de canvis. Siga quina siga la successió de fets a venir, entrem en uns moments molt importants —ja ho sé que acabo de dir una obvietat: tots els moments són importants— en què és probable que s'acabe una època presidida per una mitja veritat que ha convingut a molta gent, la mitja veritat d'una Espanya unitària (de les *mitges veritats*, n'hi ha qui diu que són falsedats), fruit sense dubte de les pors marcades pels successors de Franco i dels mecanismes muntats al llarg d'una llarga postguerra i una dictadura anorreadora de les voluntats i de les idees que van il·lusionar el curt període de la República, sí, la de l'*himne australià*, i no ho oblidem, la República que obria les esperances a les aspiracions dels pobles basc i català i que en bona mesura *van justificar l'Alzamiento* i la cruel guerra de mala memòria.

Mentrestant, al nostre àmbit, —per cert, gràcies Martí i Pol— unes bagatel·les sense més importància: a les Illes s'ha posat el fre de mà a tot l'impuls del català que s'havia fet amb el govern del Pacte de Progrés; no pinta gaire bé el futur del PHN pel que fa al transvasament de l'Ebre —mai no podrem agrair prou a la Plataforma de l'Ebre el que estan fent. I al País Valencià, els del *búnquer barraqueta* estan cofois perquè s'anuncia que s'ensenyarà el valencià (!) a les EOJ, sense cap mena de vergonya còsmica. Per cert, a les EOJ de l'Aragó, sense la llei de llengües, què s'hi ensenyarà: ai!, no els vull donar idees... Bé, sí, una idea: denunciem i evitem aquest insult a la intel·ligència; unim el nostre clam a totes les iniciatives que es puguen anunciar per combatre els qui volen perpetrar aquest atemptat contra la nostra llengua. Toquem ben fort l'himne de la raó fins a eixordar-los.

Alguns aspectes sobre la situació del riu Cinca a Fraga (II)

■ J.L. Escuer Ibarz

4. Disposició del llit fluvial actual a la vall

El llit actual del riu discorre molt proper, quan no en contacte total, als terrenys terciaris situats al seu marge esquerre. Les argiles i tapassos situats cap a l'est formen un escarp d'unes poques desenes de metres d'alçada que suposen una barrera infranquejable pe al riu. L'existència d'infraestructures viàries (carretera A-1234, Fraga-Montsó), a més, reforcen l'efecte barrera de forma que els moviments laterals del riu s'han de dirigir, forçosament, cap al seu marge dret, és a dir, cap a la zona ocupada per les hortes urbanes del barri dels Afores.

II. LES ACTIVITATS HUMANES I EL NOSTRE RIU

Totes les qüestions explicades anteriorment no tindrien cap incidència en les activitats econòmiques de la nostra comunitat si el desenvolupament urbà i industrial dels últims 40 anys no hagués triat les riberes del riu com a lloc principal d'assentament de cases, magatzems i indústries.

La nostra ciutat, seguint les idees urbanístiques del moment, va cometre un error gravíssim en dirigir la planificació urbana cap a les terrasses inferiors del Cinca, de tal manera que hem hipotecat el nostre present i el nostre futur, pel que fa a danys ocasionats per inundacions. El risc geològic que suposen les riuades podria ser, en aquests moments, nul i, tanmateix, el risc té a hores d'ara un valor que podem qualificar, quan altre no, d'inquietant, ja que part del construït està situat sobre el que, en els anys 50 era, literalment, aigua.

Cal assumir que, siga quina

siga la intervenció que es faci al riu, nosaltres, els nostres fills, els nostres néts i els nostres besnéts tindran el risc que una avinguda de cicle mitjà o llarg inundi la part de la nostra ciutat situada a les zones més properes al riu, en haver disminuït la capacitat de desguàs del riu.

5. Embassaments, cabdals i vegetació

Ja hem comentat anteriorment que en el tram de riu que ens preocupa domina la sedimentació sobre l'erosió, cosa per la qual s'hi generen de forma natural illes de grava i arenes en el centre i en els laterals de la glera. Ara bé, aquestes illes estaven absolutament desprovistes de vegetació en la dècada dels 50, 60 o, fins i tot, a començaments dels 70.

A què es deu aquest creixement tan espectacular de les salzedes i carritxars que colonitzen les illes centrals del riu?

Abans de la construcció dels embassaments, situats a la capçalera de la conca i en el curs mitjà del Cinca i de l'Éspera, les riuades eren molt freqüents i amb cabdals que devien voltar, habitualment, els 1.000 m³/s.

Aquestes avingudes tenien el saludable efecte de netejar de forma natural el riu. Les grava, arenes i llims es renovaven i la vegetació que ocupava les illes era, simplement, arrossegada per la força de l'aigua de forma que en les illes centrals hi prosperaven petites comunitats herbàcies de petit port però, en cap cas, grans formacions arbustives o boscoses.

La regulació del cabdal que efectuen els embassaments ha disminuït la freqüència de les riuades i els seus pics de crecuda. L'expansió del regadiu, per altra banda, ha incrementat

les necessitats d'aigua, cosa per la qual la regulació que efectuen els embassaments ha estat, progressivament, més dura. Els cabdals que se'n registren en els últims estius estan per sota del que es denomina cabdal ecològic ja que rondan els 16 m³/s. Les riuades de tardor i primavera tenen pics de 300-400 m³/s, és a dir, molt menys del que caldria per tal que es produís aquesta neteja natural del riu.

En definitiva, els embassaments situats a la conca i la gestió que en realitzen de l'aigua, independentment que siga molt útil, correcte i beneficiós per a d'altres activitats, reforcen els processos de sedimentació i estimulen el creixement de la vegetació.

No és d'esperar que les Comunitats de Regants ni les Companyies Elèctriques determinin que, periòdicament, cal provocar riuades controlades per a reforçar la salut del nostre riu i per eliminar de forma natural les salzedes que colonitzen les illes.

La formació d'illes en el riu i la seua colonització pels bosquets de desmais i xopedes serà un fenomen redundat mentre els embassaments regulen de forma tan dura el cabdal. La polèmica de la «neteja del riu» serà, consegüentment, una discussió que, probablement, perdurarà molts, molts anys i que seguirà els ritmes de riuada

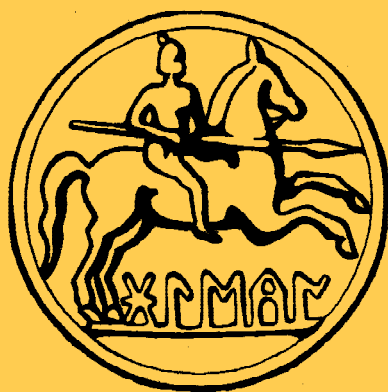
des de cicle mitjà. Tantes vegades com es «netegi» el riu, tantes vegades la vegetació s'hi regenerarà.

6. L'actual semicanalització del riu

Darrera la riuada de 1982 es va escometre la construcció de la mota de protecció del Cinca per evitar que noves riuades inundessin la part del casc urbà emplaçada a les terrasses inferiors del riu. Fins ara el mur ha complert la seua comesa ja que va suportar bé la riuada de 1997.

La mota de protecció, tanmateix, ha reduït la secció transversal del riu ja que, tal volta, es va construir seguint la línia que delimita el terreny públic, sense plantejar-se la necessitat de penetrar, via expropiació, en la zona de regadiu. Aquesta disminució de l'amplària de la glera determina que la cota d'aigua que s'abasta durant les avingudes és, a igual cabdal, lleugerament major.

Recents intervencions humanes (que ningú ha discutit ni polemitzat en tractar-se de millores en una infraestructura viària) han agreujat el problema de la reducció de la secció transversal. La remodelació de la carretera Fraga-Saidí ha penetrat en el llit fluvial en alguns punts propers a Fraga de tal forma que, és possible, que la cota d'aigua en properes avingudes siga encara major.

Instituto de Estudios Altoaragoneses
(Diputación de Huesca)